

84(2Рос-Чеч) 6-5

Б-65222

АПТИ БИСУЛТАНОВ
НОХ, ЦІЕ, ЧОБ

АПТИ БИСУЛТАНОВ

НОХ, ЦЕ, ЧОБ

84 (2Рос=Чеч) 6-5

Б-658

СТИХАШ

Национально
краеведческий
отдел

На дом
не

ГРОЗНЫЙ
НОХ-ГІАЛГІАЙН КНИЖНИ ИЗДАТЕЛЬСТВО

1986

Государственное учреждение
Национальная библиотека

С(Чеч)2
Б 25

Рецензент Ш. А. Джамбеков

Бисултанов А.

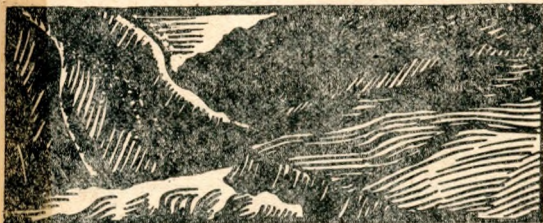
Б65 Дом, плуг, очаг: Стихи. — Грозный: Чечено-Ингушское книжное издательство, 1986. — 32 с. 10 к. 3000 экз.

Мукъамийн, вастийн тайп-тайпаалла, ша винчу, кхиппичу меттигаца йолу кӀорггера зӀенан, цуьнца цхьабна массо а не-хан юкъарчу пайгӀанех дог элазар хаало къопачу поэтан сти-хашкахь.

Б 4702640000 — 6
М 135 (03) — 86 34—86

С(Чеч)2

© Чечено-Ингушское книжное издательство, 1986 г.

* * *

Ас малхе кховдор ду иллеша этийна куьйгаш,
Сайн когийн орамаш тийсина Даймехкан лаьтта.
Со иштта лаьттар ву, Машар' сайн белшаш тлехь сецош.
Сайн блаьргийн членигех ийдалуш лаьттан мутт-марзо.
Со иштта лаьттар ву, дахаран мехаша, саттийна,
вакьийна,

Дечиган пондаре верззолц.
Тлаккха ахь, Даймохк, ладоглахь сан синан мерзе.

* * *

Сан ненан некхах
Декха сан некъаш
Хьан сица доьзна ца хилча,
Вахар а хлун дара, Нохчийчовь,
Долуш сайн нох, цле, човь,

Хъан лаъттахъ вина ца хилча?..
Валар а хлун дара, Нохчийчоь,
Хьо тлаьхъа юьсуш ца хилча?..

ЦХЪААЛЛА

Нохчийн аре лаьмнех хадор глертар санна,
хета суна Азех Европа
къасто глертар а...
Азиний, Европиний юккъехъ вина волчу сан ден
цлий хуьйdda Европин
лаътто, цуьнан хьацар хуьйdda Азин лаътто.
Суна ца хаьа, сан да кхелхинчу дийнахъ Нохчийн
ареной, лаьмнаший
вовшашка кадам муьлхачо хьаьнга бира.
лаьмирко Азина атомни бомбанаш тоьхначу дийнахъ
Европин бляьргех
даьлла хи гуш санна хета суна, лаьмнех стаг
кхьардича, лаьмнашкахъ
йина йолчу, Нохчийн аренгахъ ехаш йолчу сайн
ненан бляьргех даьлла хи гуш.
Сан ворхьалгьа да Азехъ я Европехъ, лаьмнашкахъ я
аренгахъ вина ву
ца хаьа суна, амма ас нохчийн илли олучу хенахъ
уьш сох кхетийла хаьа.
Сан нанас аренгахъ еттинчу сискалан а, сан дена
Европехъ еллачу
мидалан а цхьа бос бу — маьлхан бос.
Аренгахъ вина волчу суна и малх ломахъ гина
дуьххьара, Азера Европе боьдуш.

ан ден барма эцна боьлхучу нахана тлаьхьа,
бляьрхиша берзина когаш а
багош со ведда воьдучу дийнахь Азиний,
Европиний юккьехь йуьллучу
тхан клотарахь и малх цкъа сецнийла а хаьа суна,
коьртах куьг а хьаькхна
тевина, сан дог эца глерташ.
Ломахь вехаш волу шен клант волчуьра цла
йоглуш йолу тхайн денана
гуш санна хета суна, хлора дийнахь и малх гуш.
Чохчийн аре лаьмнех хадор глертар санна хета суна
Азех Европа кьастор
глертар а. — Суна хаьа цунах малх кхьяьрдийла...

* * *

Йочанаш, йоькханаш ца кьасталучохь
Стаг бляьрзе ву.
Де буьйсанах ца кьасталучохь
Стаг глайглане ву.
Безам цабезамах ца кьасталучохь,
Стаг хьере ву.
Дика вонах ца кьасталучохь,
Стаг велла ву.

* * *

Мархийн глар бен тата доцчу юьртахь
Дохкур ду ас нехан гленийн сурташ...
Бекъа урам буьллур бу ас цунна,
Кхана школе ваха дезачунна.

Екхна Іуьйре юьллур ю ас цунна
Кхана гота йоло дезачунна.
Маьлха-Аьзни юьллур ю ас цунна
Шен безаман цIарца вижначунна...
Кхин а, кхин а дохкур ду ас сурташ
Декъал хирриг хIора хIокху юьртахь
Амма хгац хIун дуьллур ду цунна,
Шовзткъа шарахь кIанте хьоьжучунна.

* * *

ЙогIу и, къежъелла месаш,
Зезагийн курс буйнахь къуьйлуш,
Хинца а кIентан аз хезаш,
Хьомсара сурт сица къуьйлуш.

Хебаршка яханчу юьхь тIехь
Гуш ю-кха ненан дог-ойла.
Кхоьлина, кIант воцуш юххехь,
Сатуьйсуш кхин цкъа а гойла.

ЙогIу и сирлачу дийнахь
Везачу кIантана хьалха,
Гора а яхана, тийна,
БIаьрхих шен дог Iабош, елха.

Дагахь ду ша аьлларг, къаьсташ,
ТIаьххьара кIант волуш ара:
— Хилахь хьо къонахех къесташ,
Сан накха бу хьуна хьарам.

И дешнаш диц ца деш, кІанта
Кхалхарца баьккхира толам.
Ткъа тахна и хьоьжуш лсътта,
Хилла шех мокхаза хІоллам.

КІант волчу йогІуш ю нана,
Дуьненан баркалла дахьаш,
Шерашкахь мел лайна бала
Белхабан шен кийрахь бахьаш.

Тахане вайн марша йоккхуш,
Ца дохош ша дина тоба,
КІант воьжна нана ю йогІуш,
ГІаттахьа сий деш, Европа!

* * *

Атта дац дахарехь адамех теша,
Нагахь и белахь хьан бакьболу тешам.

Атта дац дахарехь адамаш деза,
Нагахь и белахь хьан бакьболу безам.

Атта дац дахарехь стаг хилла ваха,
Нагахь и делахь хьан бакьдолу дахар.

Атта дац дахарехь адамех къаста,
Нагахь и делахь хьан бакьдолу къастар.

Ваха а атта дац, вала дац атта,
Атта дац велча а, чурт хилла, латта.

Ткъа адам — адам ду, ду цуьнан декхар:
Бакъдерг шен белшаш тѣхъ лакхене кхехъар.

* * *

Жѣвлеш а дѣатъ кху шийлачу буса,
Дѣаюьжу сан клотар, дѣа паргѣатѣолу.
Дийнах мел дисинчух сайн кийра буза
Бехачу новкъа со дѣа ара волу.

Сан сих ма хъерчахъа, хѣай беттан шело.
Бѣшеран клант ву со, Нохчийчохъ кхиьна,
Лѣатта тѣхъ мел йолчу нанна го гѣло
Дезачу иллица цкъа яйян лиьна.

Хѣун ала гѣрта хъо, хѣай дато экъа,
Тоьшалла хѣоттийна стигаллий, латтий,
Дуьненан кийрахъ дѣа мел дина некъаш
Кху нохчийн клотара кхехъначу кланте.

Со некъах вохаван хъо хѣунда гѣрта,
Сан букъ тѣе йижиана хѣай було цхъалла.
Суна яц хъуна кху урамийн керташ,
Я суна къевлина ков а дац цхъа а

Букъ-тѣамарх чекхъюьйлуш хъо хѣунда цѣйза,
Кху некъан йохалла ас хъоьшу гѣайгѣа.
Кху юьртахъ нана ю соьга сатийса.
Кху юьртахъ доттагѣ ву сан бала байбан.

Ас, лаахъ, хѣоттор ду тховса а, хѣинцца,
Туьйранехъ дуьйцуш а ца хезна ловзар.

Клентий бу, махко а йохъана бийццал,
Мехкарий, Европас Азица кьовссал.

Лаятта тлехъ мел волю некъахо вохван,
Кхерч бу сан, ворхле а ден цларах бага.
Маършачу куьйгашца дихкина кохкарш,
Сан нанас техкадо блешеран ага.

Цундела яц хьуна, мел хьийза латта,
Со некъах вохаван глайгла я бала.
Цундела бакъо ю сан нохчийн маттахъ:
«Бийсолтан Дибин клант вехаш ву», — ала!

СУЛЕЙМАНОВ АХЪМАДАНА

Нохчийн нанас къонах винчу дийнахъ
Пхьеро дечиг-пондар бина, боху.
Некхан шуърца илли дуьллуш кийра,
Нанас цуьнга и кховдийна, боху.

Боху, бекна пондар, дуьне декош,
Белабелла, дуьне деладеш.
Боху, декна илли, киллой бегош
Къонахчуьнан кийра багабеш.
Боху иза махко, халкъо боху,
Хъанал болх беш, маърша латта охуш:
Хлокху лаяттахъ, ехаш мел ю нана,
Халлакьхила йиш яц дуьне хлара!
Хлокху лаяттахъ къуьйсусх мел ву къонах,
Хлара дуьне эшор ма дац воно!

Хіокху лаьгтахь декаш мел ду илли,
Кху дуьненан дэй хир ма бац киллой!

Боху иза махко, халкъо боху,
Дас шен кланте дуьйцуш карладоху...

ГОЙ ШУНА, ДОТТАГИЙ

Гой, шуна, доттагий, вайн наной къанлуш бу денна,
Хебарша кхелинчу яхъаш тле къоьжалла оьгу.
Хіораннан вайн даг чу глайглане сахьийзар деъна,
Зама а сихьелла длайоьду, некъ некъах тоьгуш.

Гой шуна, доттагий, вайн наной къонлуш бу денна,
И нанойн дегнаш ду даккхийдеш кхуьучу клентех.
Хіораммо техкийна ага а ца хилла-кх эрна,
Нахана дика дан клант хилча хіора а ціен тлехъ.

Хіора де — цхъа клайн чо, хіора де — цхъа хазахетар,
Вайн нанойн баккхийбер кортош а кхелина къега.
Гой шуна, доттагий, наношна мел чіогла оьшу
Хилар шаьш баккхийбеш шайн клентийн дикане хьоьжуш.

* * *

Юханехъа хьовзор ду ас некъаш,
Ойла юханехъа луьстур ю.
Дерриге а дахар винчу кетла,
Винчу кхерча тховса дерзор ду.

Ас хлун дина, со мел кхиъна ваха,
Кху хлусамо нийса къастор ду.
Ткъа кхелана ца оьшу кхин нах а,
Нийса кхел сан нанас кхайкхор ю.

ЧИНГІАЗ

Хаац суна-м маца мичхъа байна
Бераллера и туьйранийн мохк?
Цкъа а суна біаьрга ша ца яйна,
Хийла езна, Чингіаз боху йол.

Чатакхийна тача хилла техъа
Стиглахъ яйна оцу йоблан лар?
Хийла вийлла со ворхл ломал дехъа,
Амма цкъа а хилла дац и гар.

Хийла гленах лоххуш цуьнан глала,
Лоххуш цо шен клудал юзу хи,
Дуй ас биъна: ца даа, ца мала,
Цла ца верза біаьрга ца гуш и.

Иштта хено шерийн йоза яздеш,
Вовдуш дийзи хийла хийца некъ,
Ойлаярца, Чингіаз хилла яц-те,
Маца йовллур ас сайн ирсан нел?

Амма карий туьйранера глала,
Генахъ доцуш и хьо еха цла.
Виси мотт а сецна, доцуш ала
Дош а хьоьга, ахь длаэцна са.

Чинглаз! Чинглаз! Хіай сан ирсан Аьзни!
Хьо хилла-кха хийла лехнарг ас.
Хьан хазалла суна муха кхаьчна,
Сатийсинарг шега хийла дас?

Хьан-м ца хилла олхазаран тлемаш,
Льаьттаь ехаш суна хьо ма гин.
Амма бакъди ахь сан ирсан гленаш,
Хьан безам бу велларг денво хи.

Хьо ехийла кху дуьненахь глоза,
Сайн туьйранех ахь тешийна со.
Хлуттур варий-техьа Іаьржа-Хожа,
Ницкъах тешна, соьца кьовса хьо!

МАМАКАЕВ МОХЬМАД ДАГАЛОЦУШ

Лазаме ду суна хьан кхалхар, Мохьмад,
Хьан кошехь тер а.
Діаэца, дацахь а хьан санна похІма,
Сан деган делхар.
Діаэца ирсечу дахаран делар,
Сан деган кьурдаш.
Кхуьуш бу, вайн латта кхидІа делон,
Даймехкан мурдаш.
Со цхьаь вац олуш верг вайн нохчийн маттахь
Дахаран илли.
КхидІа а хазделла Нохчийчохь латта,
Ирс доккха хилла.
Собарех, стогаллех ца бовла Іемаш,
КІентий бу хьуна.

Хъан иллеш, лаьмнашкахь даржийна тлемаш,
Декаш ду хьуна.
Хьо вехаш ву хьуна массо а юртахь,
Массо а кхерчахь.
Къонахчун некъ хадодат лаьттахь чурташ,
Зама мел керчарх.
Діаэца сан деган къурдашца даьлла,
Безаман илли.
Ахь Іамош поэзин новкъа со ваьлла,
Хьо паргІат Іилла.

* * *

ГІалехначу лай тІе Іена гинсу,
Буйса юьйлу беттан багара.
Мичхьа Іа хьо, деда ваьхна ирзу,
Мукъам белхош попан, баганан?

Мичхьа Іа хьо, хьайн да велла диснарг? —
И цхьа хаттар, хилла йилбазмохь,
Довлху, даьржа, кхетий анайистахь,
Довлху, даьржа, доькъуш дилха дог.

Мохо ловхуш нехан синойн саьлнаш,
Хьо дІадайна хир-кха тІепаза,
ДогІа санна, доьлхуш лекха лаьмнаш,
Зама яьлча нехан цІе ганза.

Хено ловзош хьаннийн хотийн кийрахь,
Хьо дІадайна хир-кха, бо хилла,
Алмаз санна боьлхуш мокха кхийра,
Гича урдаш къухо хьулдина.

Дола доцчу нахарх йоьлча мекха,
Хьо д'адайна хир-кха, яр хилла,
К'ордадина лардан к'ора некъаш.
Мапхе, лаьтте г'айг'ла ялхийна.

Мичхьа да хьо? — И цхьа хаттар ду сан
Дала х'окху дикчу б'ешере.
Мичхьа дай хьо? — И цхьа лазам бу сан
Белхо, беко илlexь, эшарехь.

Хаьа иза дукха акха буйла,
Карадарх а маь'на, бахьана,
Хаьа иза дукха цхьалха буйла,
Хаьа буйла шийла, бахьара.

Хаьа, амма хааро ца кхачош,
Лаам бу сан — лазам, йилбазмохь.
Белха аьлла, хенан б'аьрса кхачош,
Баржа аьлла, доьк'уш дилха дог.

Хаьа, леларх дикчу нехан го гуш,
Веларх, велхарх, вузарх кхачанах,
Ирсе хиларх, со кху лаьттан бо дуй,
Висахь дедайн кхерча кхачанза.

Ас цундела хоьтту х'окху буса
Лаьтте, нахе, хьаннийн г'айг'лане,
(Со мел веа, и цхьа хаттар ду сан,
Т'улгал тийна, б'аьрхил кхайкхаме):

Мичхъа Іа хьо, деда ваьхна ирзу,
Мукъам белхош попан, баганан?..
Палехначу лай тӀе Іена гинсу,
Буйса юьйлу беттан багара.

* * *

Іуьйре йогӀу кортаІуьйра
КогашІуьйра глаьтти малх!
ЭхІ, сан туьйра, беран туьйра,
Хьов ладовІуш техка малх!..

Ас сатесна цига кхача, ,
Схьакарзан беттан хьех.
Нана, лохъа наІар-мачаш,
Со дуьненах вер ву чекх.

Суна батто дуьйцуш хезна,
Бохуш, бу цхъа пана мохк,
Цкъа а стеган дог ца лезна,
Цкъа а ганза марха-дохк.

Шира хьех ю оцу махкахь,
Генех деши тийдалуш,
Шена бухехь цӀузам лакхахь,
Стеган даго доьххург луш...

Со Іур, нана, и хьех лехна,
Цуьнан генах шедаг ян,
Цунна бухехь эшар лекхна,
Дагахь мел дерг кхочушдан.

И ас локху шедаг хезча
Хийца лур ду са мел дерг.
Ирсе хир ву дог мел лезнарг,
Доьлуш хлора нана, бер.

Машар хир бу сийна стигла,
Іаьржа латта деладеш,
Адамашкахь хир ду гиллакх,
Бертахь беркат дебадеш.

Мачаш йоьхна, когаш Іуьйра,
Со воьрзур ву тлаккха цІа.
ЭхІ, сан туьйра, беран туьйра,
Ахь мел хьехнарш кхочушдан!

* * *

Хьан кор а догур ду, цу буса санна,
Шелдина лан чимаш хьийзочу мохо.
Букъ юккье тІехашха урс тухуш санна,
ХІинца а хезаш берг цу коран мохь бу.

И цІа а лаьттар ду, ца девзаш санна,
Биц ца беш шена чохь цкьа баьгна безам.
Исс неІалт воьдучу соь кхайкхош санна,
ХІинца а го суна цу цІийнан хьежар.

Латта а хьийзар ду, ца хууш санна,
Адамо адаман Іодика йиний.
Цхьаь цхьаннах ца кхетча ницкъ эшча санна,
Седарчий оьгур ду, доьлхур ду илли.

Нанас сахиллалца дов дора йолана,
Нанас сахиллалца йол чехайора.

Ткъа арахь доьлхура гуьйренан догланаш,
Хетарехь, цара а кьинхетам ца бора
Дахкаро хьулдина дайначу седарчийн,
Урамехь кхерстачу цхьалхачу илланчин...

Ма клезга дар-кха уьш: нахана хетаршший,

Цу нанна моьттуршший, кху юьртахь хилларшший.

Ма клезга дар-кха уьш доккхачу дагна!

Дуьххьара шен ирсах тешначу дагна!

Цеххьана са акха даьллачу дагна,

Луучу блаьрхишца мохь тоьхна ала,

Сел кьиза садетта ницкъ боцуш кхи:

«Клайн говр ю бехкениг, клайн говр ю, нана!

Сирла са хиллалца терсийца и!»

Национальный

краеведческий

отдел

Сан тахна эшаран денош ду доттаг,

Толамаш кханенгахь бисна.

Юха а сайн кхоллам кхожа тле хлоттабан

Масийтта лалашо йисна.

Цленачу дагара юха а вирзина,

Дог лабош цкъа велава,ла,

Вистхуьлуш: «Гой шуна, сан чевнаш йирзина?»

Доллучу кьинойх цланвала.

Ткъа тлаккха, са доцчу, клезгачу нахана

Гечдина, веза стаг хилла.

Государственное учреждение

Национальная библиотека

Чеченской Республики

Керла юкъ йихкина керлачу дахарна,
Доладан кхин керла илли.

Сан дин бу терсашберг, некъана гечдина,
Къобалдеш дахаран туьйра.
Сайн ненан пурбанца шедан кхаж кечбина,
Хуур ву со цуьнан нуьйра.

Со вагаьхь воглуьр ву, со висахь вуьсур ву,
Бешерех чекхьаьлла ваьлча,
Жимачу юьртара мехкарий хьуьйсур бу
Со варе, хан-зама яьлча.

Вовш хилахь, вовр ву со, седанах кхерстина,
Туьйш хилахь, — хӀолламах туьйр ву.
Сан дин а боглуьр бу, луьйренца терсина,
Дохьуш ас яздина туьйра.

Ахь тӀаккха дешалахь, цхьа моглӀа биц ца беш,
Воцучу доттагӀчуьн дахар,
Адамийн бӀаьрхишца тӀадамаш хӀиттадеш,
Дерзийна хӀора а дакъа.

Дешна хьо ваьлча, ахь и дин дӀахецалахь
Къонахий лелачу новкъа.
Сох бисна шедан кхаж хьайн кара эцалахь,
Хьан куьйгахь — сан куьйган йовхо...

Сан тахна эшаран денош ду, доттагӀа,
Делахь а со чӀогӀа тешна,
ТӀаьххьара кхолламна юьхь-дуьхьал хӀотталца,
Ца къаьстий тоьлларг я эшнарг.

ШИРАЧУ ИЛЛАНЧИН УЗАМ

Сулейманов Баудина

Ховхачу блаьргаш чохь луьйренаш йоьлуш,
Ховхачу куьйгаш тӀехь суьйренаш йоьлуш,
Ден-ненан цӀарах со дуьнен чу ваьлча,
Даймохк, хьо хуьлур-кха сан ховха блаьрса.

Ден-ненан доккхадер дайн тӀемаш хилла,
Декхаран жоьпалла беза мохь хилла,
Дуьххьарчу новкъа со волучу дийнахь,
Даймохк, хьо хуьлур-кха сан деган кьийлар.

Кьийсаман цӀе эцна со новкъа ваьлча,
Хела йо! санна сан некъ хьийза баьлча,
Ца вуьтуш лела со аренца тилла,
Даймохк, хьо хуьлур-кха сан некъан илли.

Вешина ва метта буто ша боьлхуш,
Йишина ва метта куьйса эрз боьлхуш,
Генарчу махкахь сан блаьрзӀелча ойла,
Даймохк, хьо хуьлур-кха сан гӀенийн гловла.

Нуьречу блаьргаш тӀе кӀайн марха еьча,
Сайн доьзал ца бевзаш сан блаьрса эшча,
Висча со стаг воцуш гӀо-дакъа лаца,
Даймохк, хьо хуьлур-кха ас луьйзу ласа.

Некъаша йиьшина кура дог сецча,
ТӀаьххьара кьонахийн верта тӀе тесча,

Таьххьарчу новкъа со ойучу ханна,
Даймохк, хьо хилалахь со ойу барма.

* * *

«Сийлахь ву-кх дахарехь некъ боьхна лелларг,
Шен лазам хьулбина, дуьненна велларг.
Ирсе ву-кх дахарехь доттагlex тешнарг,
Халоно хьовзийча церан г1о эшнарг».

И илли сан дедас баьхна бах ломахь,
Ткъа дас и дерзадар суна т1ехь дитна,
Ша воьдуш, дуьненан массо а къоман
Маршонан дуьхьа шен мерза са дитна.

Мехкан вон ден тезет санна а хеташ,
Леллачу къонахийн амалш д1акхехьа
Баьхкинчу к1енташца со новкъа волуш,
И илли ас тахна мохь тоьхна олу:

«Сийлахь ву-кх дахарехь некъ боьхна лелларг.
Шен лазам хьулбина, дуьненна велларг.
Ирсе ву-кх дахарехь доттагlex тешнарг,
Халоно хьовзийча, церан г1о эшнарг».

* * *

Дистхийийша шу мукъане а тховса,
Ж1аьлеш дац шу, эхь а ма ду и-м.
Бакьо яц сан х1окху буса тхьовса,
Накъост вац сан и д1адийца кхин. —

Суна гина, кѣина кийра карччал,
Жимчу йоѡлан бѡѡргех даѡлла хи.
Хѡара буйса хили ѡѡржа марчо,
Накѡост вац сан и дѡадийца кхин.

Суна хезна кѡайчу говран терсар.
Ломан басах йоѡжна юѡгуш и. —
Хѡара буйса юѡйхи, бутт ца керччал,
Накѡост вац сан и дѡадийца кхин.

Дистхилийша шу мукѡане а тховса,
Дистхилийша шу мукѡане а цкѡа.
Бакѡо яц сан хѡокху буса тхѡовса,
Бакѡо яц сан мерза гѡенаш ган.

* * *

Дѡаѡху, дѡаѡху гунаш
Хаддаза дѡо анайисте.
Кѡинтѡера бер буй те суна
Ас хѡѡшу кѡотаран синтем?

Дѡаѡху, дѡаѡху гунаш,
Со шайна тѡѡхѡа дѡѡѡхуш.
Кѡинтѡера бер буй те суна
Ас дитча, ойлано лѡхург?

Цу шина хаттаро тховса
Со хѡунда гѡаттийна техѡа,
Бѡѡргана ца гундерг довза,
Сица лан ницкѡ боцург леха? .

Верриг а суо хилларг ву со,
Делахъ а цхъажимма вайна.
Кху лаьтгах екхачу буса
Цундела язлой те глайгiа?

Верриг а суо хилларг ву со,
Делахъ а цхъажимма кхетта.
Кху баттал лекхачу буса
Цундела гIуьттий-те хеттарш?

Цу шина лаамо тховса
Со хIунда гIаттийна техъа,
Цкъа а ца девза дегI довза,
Цкъа а ца лехна дерг леха?

* * *

Шавьлтанан цхъа Даймохк бу — кьонахчун буй.
КIиллочун буйнахъ и махках ваьлла стаг санна
ямарта хуьлу.

* * *

Кхин де доцуш висахъ илли кхолла,
Дехко санна буур бу ас кхоллам.

ГРАММАТИКЕХ ЛАЬЦНА

Дерриг а сан дIадаьлларг яхана хан ю.
Ас дахаре салам луш кховдийначу куьйган пхи пIелг
санна, пхи кеп ю цуьнан:

1. Хинца яхана сан хан — тлаьххъара илли.
2. Гуш яханарг — сан тлаьххъара безам.
3. Яханарг — бералла.
4. Хьалха яханарг — сан дуьххъара безам.
5. Ихнарг — сан ненан бляьрхиш.

Долушдолучуьнга ас салам кховдийна а дац — билгалза кеп ю. Ткъа сайн хиндерг суна дуьхьалхис тина дац — иза йоглу хан ю. Ас, ойнаеш, длаьхьаббо бляьрг санна, ши кеп ю цуьнан:

1. Йоглуерг — сох поэт хир ву.
 2. Ян мегарг — со ирсе хир.
- Мичхъа ю хьо, карара хан?

* * *

Шийла ойла...
 ЭхI, ма гойла-кх
 Кхин иштаниг адамна.
 Марша Iойла —
 Марша гIойла,
 Дог а тийжаш хаддаза.
 Дайн куьг хьаькхна,
 Хиш дIадаьхна,
 Бляьргаш цIанбеш харцонах,
 Хаза, аьхна
 Хьовга хьаьжна,
 Хьаста стаг а вацара.
 IШийла ойла
 Кхин хьо гойла
 Хир доцийла кхетара,
 Сан са ойуш, —

Марша тойла, —
Хезар доций кетара.
Со мел гертарх
Сайха кхета,
Некьо хьо даяйира.
Да воцучу
Жлаьлех леташ,
Шийла суьйре еара.

* * *

Цкъа ирсах ца тешнарг темар вац ваха,
Мел доккха дог хиларх, мел йоккха ойла.
Цкъа ирсах ца ваьлча девзар дац дахар,
Лазамо яйалца сапарлат тойла...

Шельелла лаьттар ю да воцу хлусам,
Шен деган хьоглана кхаьрдаш верг кхаьрдаш.
Ас цлехьа кхотьхур ду хлора а буса
Хьан блаьргийн седарчех дуьззина таьлсаш.

Хьан дерг бен дахарехь кхин сибат доцуш,
И цхьаь бен — сатийсам, и цхьаь бен — бекхам,
Мел эхарх цхьанхьа а длакхочуш воцуш,
Клордор ду эххар а хьан лорах текха.

Ас тлаккха долор ду чекхдаьлла туьйра,
Кхин цкъа а тешар ву ямартчу блаьргех.
Йицийир ю лаьттаца сайн йолу уьйраш,
Йицийир ю мацца а ер йолу блаьсте.

Іуьйренна девзар дац кегдина тіемаш,
Са тосуш, беттаса сан карахь дайча.
Хьуна а гур дац кхин и кьиза гіенаш,
Вицвинчийн моґларшкахь со хьайна вайча

Ткьа суна юха а тосур ду дуьхьал
Кочалла ахь тіехьа кегдина куьйгаш,
Делахь а некь бийр бац хьан блаьргийн дуьхьа,
Кхин цкьа а хир дац хьан хьажарна куьйла.

* * *

Синхаам тіекіел а баьлла,
Соцур бу ша боллучохь,
Ціехьана меттах а даьлла,
Хьовзор ву хьо доллучо.

Дужур ду, тіемаш а дагош,
Кхетаман син олхазар.
Лаятто а, стигланаш іадош,
Го боккхур бу борхіазза.

Кхойкхур ю хьовь вина нана:
«Ма вала хьо дакьаза,
Ма лехахь ахь боцу бала,
Хьуо ирсах ма ваккхахьа!»

Цунах хьо кхетар ву дика:
Ненан дог, и иштта ду.
Амма хьайн некьан чам хиьна,
Декьаза хьо ирсе ву.

Юха хьоь кхойкхур ю зуда:
«Ахь лъккхи со дакъаза, .
Бала бац хьайн лавтан уьрдан,
Ца хаьа сом даккха а».

Цунах а кхетар ду дог хьан:
Зуда а и зуда ю-кх.
Амма хьан декхар ду доккха,
Комаьрша хьо сутар ву.

Паккха хьоь кхойкхур ю хIусам,
Хьо вина, кхиййнаерг:
«Верзахьа, верзахьа юха,
Са кхачо хьо кхиале!»

Цунах а хала дац кхета;
Цо юьйцург шен йовхо ю.
Юха а, юха а леташ,
Хийламма хьо човхор ву.

Хийла хьо ворур ву, амма
Са кхачо ницкъ кхочур бац:
И синан кIезгалла хилла
Яьккхина ахь кочара.

Накъост а воцуш, хьайн букъ тIехь
Ахь лайча и делан Iад,
Хьан деган Iаьршашна юккъехь
Кхетар ду цхьа стелалад.

Цкъа мацах, цкъа мацах хьалха
Кхетамза ахь къастийна
Илланчийн къийсаме дахар
Ворх! басахь цо къагийна.

Кхин цхьаъ а еза гӀулч яккха
Паттор ву хьо къийсамо!
Кхин цхьаъ а лекха гу баккха
Ойур ву хьо сийлалло!

Къора ву со, къора ву — и хьан къурдаш хаза.
Блаързе ву со, блаързе ву — и хьан блаърхиш ган.
Ирча ву со, ирча ву — хьо ю дукха хаза,
Хьан-м хӀинца а таро ю хьайх дозалла дӀан.

Суна лаарх, ца хили хьох сан цӀеран нана,
Хьуна лаарх, ца хили сох хьан цӀеран да.
Дола доцуш ширдели сан жураллин гӀама,
Хенан цӀаро ягайин гӀабали а хьан.

Кхерч лато а леми хьо, тхов тӀекхетта баьлча.
Акха новкъа волу со гуьйре декъальян.
Некхан юккъехь къуьйлу ас ямартлонан шаьпта.
Къора ву со, блаързе ву, мотг а сецна сан.

ГУЬЙРЕ

Дешнаш — гӀаргӀулийн.
Мукъам — сан ненан.
ДӀаолу — Даймахко.

БУЬЙСА

Жлаьлийн летар дашадо догланаша.
Диташа дечу доланаша йовзуьйту буьйсана глайга. —
Цара екхна луьйре йоьху.
Мох, шел а белла, длабижна.
Мархаш парглата ежа клотархойн кхашкахь.
Чиркхаш набарна детта.
Готанна кламделлачу ахархойн куьйгашна гленаш го.

* * *

Хьо суна хьарам ю — и дешнаш дуу ас хинца,
Со муха кхета кху дахаро клоттинчу киртигах?
Хьо суна хьарам ю — и дешнаш дозу сан цийца,
Сан некъийн энаш тлехь дагардеш дицдан мел
гиртинарш.

Хьо суна хьарам ю, назбаран аьхналла санна,
Беттасан когийн бен кхин тата доцучу буьйсанна,
Хьо суна хьарам ю, шайтланна беа дуй санна,
Ткъа хлунда кхолламо вайн некъаш,
цхьа берд беш дуьйцина?

Хьо суна хьарам ю — лазаман тлаьххьара дийцар
Кхерстарца доьшу ас дешначохь хьан когийн чурамаш.
Хьо суна хьарам ю — и дешнаш лозу сан цийца,
Лозу сан кхетамехь хьо лелла, хьо лела урамаш.

ГОВРАШ

Жимачохъ цѣрачех лѣчкѣина глала ваханера
тхойшиѣ...

— Хѣажахъ, — элира сан накѣосто, тар тесинчуѣра
со меттах а воккхуш, — ма тамашийна хлума а ду-кх
хлѣккхул йоккхачу глалахъ, чу а вахана вохвала вевзаш
стаг вац бохург.

— Дѣра ду-кх дукха тамашийна хлума-м, — элира
ас, юха а набарна дла а туѣйш.

Буйса шийла яра, вокзалехъ адамаш дукха делахъ а.

Набаро со глелвечу хенахъ суна хезаш хилларг дик-
торан аз дара. Іуѣйранна со набарха ваѣккхинарг а дара
дикторан аз. Цо кхайкхадора, 6 сахѣт даѣлча Москва —
Баку цѣрпошта схѣакхочуш ю, бохуш. Цо хаййтира
тхойшиѣ длавоѣду хан а тлѣкхаѣчнийла. Вохвала дагахъ
троллейбуса чохъ длатарвелча ас хѣѣттира накѣосте:

— Хѣуна глан гирий?

— Ца гира.

— Суна-м гленах говраш гира сийсара.

Уѣш хлаваѣхъ сахиллалца тирсира.

Беттан клажарш санна, кхесаш яржийна,

Уѣш ловзура зезагашлахъ яржина.

Лаѣмнаш набарх девлла цеце хѣуѣйсара,

Эх! ма дукха цара суна дуѣйцура...

Хинца, масийтта шо даѣллачул тлаѣхъа,

Иштта наггахъ кхойкху соѣга геннара

Нохчийн юѣртахъ ловзуш дисна бералла.

Суна кхин цкѣа а гира говраш — троллейбусан
наѣларехула длаѣхаѣжча, йоккхачу глапи тлѣхула дайн
уѣдура клѣйн лаѣмнийн кортош.

Ахь клайчу куйгашца кха туьллу сентябран буьйса.
 И йогу дагардийцаран цле хилла.
 И йогу вайшинна дисина хлоккхул доккха дуьне дохдеш:
 Стигланан кийра эгош суйнаш — седарчий.
 Со тийна ла, дладаьллагун шерех — тлулгех бьэтинчу
 пенах букь а тоьхна.
 Хлумма а ца кьаьста суна хьан бляьргех — горгалех
 тесна кхозу хьан члаба.
 Йогучу цлеран серлоно члаба меттах моццаза хьайи,
 бляьрхих дека
 бляьргаш чохь сецна хьан са.
 Хьан синан декаро самадоху лаятта тлехь мел
 долу неьаш.
 Уьш гулдала дуьйлало вайн хлусаме.
 Со вевза оцу неьашна, со,
 Цара йохьян йоху сан бляьрзечу денойн дакьаралла,
 сан мел хиллачу
 глалатийн шело.
 Хьан бляьрхиш санна цленачу сентябран буьйсанан
 цлергахь йогу
 сан бералла эцна дла мел яханчу гларглулийн назманаши.
 Ахь тлаккха, корера схьаьций, беттаса туьллу
 цу цлерга.
 И доттало, буьйса яьгна яллалц, стигла эгна суйнаш —
 седарчий даллац.
 Цунах малх хуьлу.
 Тлаккха куйгашца корах арахоьцу малх, и глотту,
 цо хоуьйту доллучу
 дуьненна кхин цхьаь а сентябран буьйса яьгна яьллий.

Тлаккха дуйлало некъаш — вайн хлусамехъ мел болу
некъ новкъа болу.

Тлаккха новкъа воу со а.

Хинца маълхан злаънарша члаба меттах моццаза хъайи
дахарэх дека

хъан бляргаш чохъ сецна са.

ЧУЛАЦАМ

«Ас малхе кховдор ду иллеша...»...	3
«Сан ненан неках...»	3
Цхьаалла	4
«Йочанаш, йсѣкханаш ца къасталучохь...»	5
«Мархийн глар бен тата доцну юьртахь...»	5
«Йоглу и, къежъелла месаш»	6
«Атта дац дахарехь адамаш теша...»	7
«Жлаьлеш а длатов кху шийлачу буса..»	8
Сулейманов Ахьмадана	9
Гой шуна, дотгагий	10
«Юхнехъа хьовзор ду ас некъаш...»	10
Чинглаз	11
Мамакаев Мохьмад дагаловцуш	12
«Галехначу лай тле лена гинсу...»	13
«Луьйре йоглу корталуьйра...»	15
«Хьан кор а догур ду, цу буса санна...»	16
«Нанас сахиллалца дов дора йолана...»	17
«Сан тахна эшаран денош ду, дотта ла...»	17
Ширачу илланчин узам	19
«Сийлахь ву-кх дахарехь некъ...»...	20
«Дистхийлийша шу мукъане а тховса...»	20
«Длаовху, длаовху гунаш...»	21
«Шайлтанан цхьа Даймохк бу — къонахочун...»...	22
«Кхин де доцуш висахь илли кхолла...»	22
Грамматикех лавцна	22
«Шийла ойла...»	23
«Цкъа ирсах ца тешнарг лемар вац ваха...»	24
«Синхаам тлеклел а баьлла...»	25
«Къора ву со, къора ву — и хьан къурдаш...»...	27
Гуьйре	27
Буьйса	28
«Хьо суна хьарам ю — и дешнаш...»...	28
Говраш	29
«Ахь клайчу куьйгашца кха туьллу...»...	30

Мах 10 кеп.

ДОМ, ПЛУГ, ОЧАГ
(на чеченском языке)